

BİR HAFIZA MEKANI OLARAK UZUNYAYLA'NIN PINARBAŞI İLÇESİNE BAĞLI ABAZA VE ÇERKES KÖYLERİ*

Abdullah TEMİZKAN**
Didem ÇATALKILIÇ***

ÖZET

Anavatanları Kafkasya'dan geldikten sonra Uzunyayla köyleri köyden kente iç göçün yaşandığı sürece kadar neredeyse 100 yıl boyunca kadim Kafkasya kültürüne ev sahipliği yapmıştır. Köyler uzun yıllar boyunca vorşer, haçes, cenaze törenleri ve düğün gibi platformlar sayesinde Kafkasya ile bağ kurmayı sağlayan hafıza mekanlarının canlı kalmasını sağlamıştır. Ancak 1950'lerde tarımda makineleşmeyle birlikte başlayan iç göç süreci zamanla hızlanmış ve günümüzde köyler boşalma noktasına gelmiştir. Çocuklarına eğitim yoluyla daha iyi bir hayat sağlamak ve arazinin miras yoluyla bölünmesi gibi farklı nedenlerle gerçekleşen köyden kente göç, büyük aile yapısının kırılmasına, dilin kaybına, taşınmalı eğitime ve hafıza mekanlarının kaybına yol açmıştır. Biz coğrafi olarak Çörümşek ve Uzunyayla bölgelerini kültürel olarak Uzunyayla adı altında ele alarak köylerdeki ören yerlerini, sit alanlarını fotoğraflar ve tablolarla anlatmaya çalışacağımız bu makalede 2017, 2018 ve 2019 yıllarında Uzunyayla köylerinde gerçekleştirdiğimiz alan çalışmalarımız esnasında kaynak kişilere yönelttiğimiz sorular yoluyla yaşanan iç göçün hafıza mekanları üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Hafıza Mekanı, İç Göç, Köyler, Uzunyayla.

ABAZA AND CIRCASSIAN VILLAGES OF PINARBAŞI DISTRICT OF UZUNYAYLA AS A REALMS OF MEMORY

ABSTRACT

After the came from their homeland Caucasus, Uzunyayla villages hosted the ancient Caucasian culture for almost 100 years, as long as there was internal migration from the village to the city. The villages have kept the memory spaces, which have established connections with the Caucasus for many years, to remain alive, thanks to platforms like "vorşer", "haçes", funerals and weddings. However, the internal migration process that started with mechanization in agriculture in the 1950s accelerated over time and today the villages have reached the discharge point. Migration from the village to the city, which takes place for different reasons such as providing a better life for children through education and dividing the land through inheritance, has led to the breaking of the large family structure, the acceleration of the process leading to the loss of language, mobile education and the loss of memory spaces. In this article, which we will try to describe the historical sites of "Çörümşek" and "Uzunyayla" under the name of "Uzunyayla" as culturally, we will try to explain the sites, sites, and photographs in the villages; we will examine the effects of internal migration on memory spaces through the questions we asked to the source people during our field studies in "Uzunyayla" villages in 2017, 2018 and 2019.

Keywords: Uzunyayla, Realms of Memory, Villages, Internal Migration.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 16.03.2020; Yayına Kabul Tarihi: 01.05.2020

* Bu makale, 115K357 numaralı "Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekanları Üzerine Bir Araştırma" adlı Tübitak projesinin bir ürünüdür.

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İZMİR;

ORCID:0000-0002-0860-7179, E-posta: abduallah.temizkan@gmail.com

*** Dr., ORCID:0000-0002-2550-3961, E-posta: "didem.catalkilic@hotmail.com

Yöntem ve Teknik

“Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekanları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı Tübitak 1001 projesi kapsamında 2017 yılının Haziran-Temmuz, 2018 yılının Mayıs-Ağustos ve 2019 yılının Ekim aylarında Kayseri merkez, Pınarbaşı ilçe merkezi ve Pınarbaşı'na bağlı köylerde gerçekleştirdiğimiz alan çalışmasında Akören, Altıkesekek, Aşağıborandere, Aşağıkaragöz, Devederesi, Eğrisöğüt, Gebelek, Halitbeyören, Hilmiye, İnlören, Karaboğaz, Karakuyu, Kaynar, Kazancık, Kılıçmehmet, Kurbağalık, Methiye, Olukkaya, Örenşehir, Panlı, Sacayağı, Şerefiye, Tahtaköprü, Taşoluk, Üçpınar, Yağlıpınar, Yukarıbeyçayır, Yukarıkaragöz ve Yukarıkızılçevlik köyleri olmak üzere toplam 29 köy tarafımızca ziyaret edilmiştir.¹

Fotoğraf 1: Köy Tabelaları-2017 (Haziran-Temmuz)-23.08.2018-13.10.2019

Proje kapsamında Pınarbaşı'na bağlı köylerde 96, 2018 yılının Ağustos ayında Kaynar'da düzenlenen 9. Uluslararası Uzunayla Çerkes Kültür Festivali'nde (Çerkesfest) 9, Pınarbaşı ilçe merkezinde 9, Nevşehir Ürgüp'te 1 ve Kayseri merkezde 117 olmak üzere toplam 232 kaynak kişiyle görüşme yapılmıştır.

Yaş Grupları	1. Yaş Grubu (18-30)	2. Yaş Grubu (30-60)	3. Yaş Grubu (60+)
Erkek	1	16	40
Kadın	1	23	15
Toplam	2	39	55

Tablo 1: Köylerde Görüşme Yapılan Kadın ve Erkek Kaynak Kişilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

¹ Alan araştırmamızın her anında yanımızda olarak araştırmamızda kolaylaştırıcı bir rol oynadığı ve bize verdiği destek nedeniyle Rasim Tanbay'a teşekkürlerimizi sunarız.

Bölgede yaptığımız birebir ve odak grup görüşmelerinde, nitel araştırma yöntemiyle yarı yapılandırılmış mülakat, gözlem, işitsel ve görsel kayıtlar kullanılarak, katmanlaşmış gelişigüzel örneklem modeline göre belirlenen 18-30, 30-60 ve 60+ olarak 3 yaş grubuna ayırdığımız kadın ve erkek kaynak kişilere “Köyünüzün ilk kurulduğundaki ve günümüzdeki hane sayısı nedir?”, “Köyünüzün okulu ne zaman kapanmıştır?”, “Köyünüzün çocukları hangi köye okuluna gitmektedir?”, “Köyünüzde hangi ekonomik faaliyetler mevcuttur?”, “Köylerde nüfusun kalmamasının sebepleri nelerdir?” gibi sorular yöneltilmiştir. Arşiv tarihçiliğinin yanı sıra toplumların hafızalarında da bir tarih olduğunu savunan Fransız tarihçi Pierre Nora'ya göre “bayramlar, amblemler, anıtlar, anma törenleri, sözlükler ve müzeler birer hafıza mekanlarıdır. Hafıza mekanları anımsadığımız şeyler değil hafızanın mayalandığı yerlerdir, geleneğin bizzat kendisi değil onun laboratuvarıdır ve tarih bu mekanlarda oluşur” (Nora 2006: 9-10, 12).

Kolektif bilincin yani toplumsal hafızanın muhafaza edildiği hafıza mekanı özelliği taşıyan Uzunyayla köyleri sembolik bir tarih olan 21 Mayıs 1864'ü baz alırsak köyden kente göçün yaşandığı sürece kadar neredeyse 100 yıl nüfuslarını koruyarak kültürün dinamikliğine, nesiller arası aktarımına, taşıyıcılığına ev sahipliği yapmış, kültürel yapının korunmasını sağlayan birer hafıza mekanı olmuştur. Bölgede 5 Abaza, 1 Karaçay, 53 Çerkes köyü ve Çeçenlerin iskan olduğu 1 köy mevcuttur. Alan çalışmamız esnasında Abaza köylerinden Altıkesek ve Kazancık'a; Karaçay köyü Eğrisöğüt'e ve Çeçenlerin iskan olduğu Aşağıborandere köylerine yaptığımız ziyaretlerde kaynak kişilerin haçeş², habze, vorşer³ kelimelerinin Abazaca, Çeçence ve Karaçayca halini kullanmak yerine Çerkesçelerini kullandıklarına defalarca şahit olduk. Çünkü Uzunyayla'da evlilikler nedeniyle etnik sınırlar iç içe geçmiştir. Bu nedenle biz çalışmamızda da bölgede kullanıldığı gibi bu kelimelerin Çerkesçesini kullanacağız. Ayrıca bu çalışmada coğrafi olarak Uzunyayla bölgesine dahil olmayan Çörümşek bölgesini hafıza mekanlarını anlatırken kültürel olarak Uzunyayla bölgesine dahil edeceğiz. Uzunyayla platosu Sivas'ın Şarkışla, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçelerini kapsamaktadır. Ancak biz bu çalışmada sadece Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı köylerde, Kayseri merkez ve Pınarbaşı ilçe merkezinde gerçekleştirdiğimiz alan çalışmamızda söz konusu sorulara verilen cevaplar üzerinden Uzunyayla'dan başta Kayseri merkez olmak üzere Ankara, İstanbul gibi pek çok kente gerçekleşen iç göçün nedenleri, bu göçün bir hafıza mekanı olan Uzunyayla köyleri üzerindeki etkileri ve kişilerin köylerine dair hafızalarında kalanları Pierre Nora'nın hafıza mekanı teorisi üzerinden açıklamaya çalışacağız.

Uzunyayla Coğrafyası

Pınarbaşı ilçesi İç Anadolu bölgesinin Yukarı Kızılırmak bölümünde, Doğu Torosların batısında, Tahtalı ve Hınzır dağları arasında yer alan Uzunyayla platosunun (Zamantı çayı yukarı havzası) büyük bir kısmını içine almaktadır. Pınarbaşı ilçesinin doğusunda Sivas'ın Gürün ve Kayseri'nin Sarız; güneyinde Sarız ve Tomarza; batısında Akkışla ve Bünyan ilçeleri bulunmaktadır. 1861'de Sultan Abdülaziz döneminde Sivas'a bağlı bir kaza merkezi olan Pınarbaşı'nın bugün 1 ilçe merkezi, 113 köy, 32 mezra, 3 mahalle, 69 ağıl ve 35 yayla yerleşmesinde pek çok ören yeri bulunmaktadır (Canpolat 2017: 1, 11).

² Konukları ağırlamak için tahsis edilmiş özel oda. Uzunyayla'da yaşayan diğer Kafkasyalı gruplar kendi dillerinde bu kelimenin karşılığına sahip olmalarına rağmen Doğu Çerkes grubunun etkisinden dolayı bu kelime kabul görmüştür.

³ Gençlerin sohbet ettiği, sözlü şakaların yapıldığı, çeşitli oyun ve danslarla eğlenilen bir tür toplantı. Uzunyayla'da yaşayan diğer Kafkasyalı gruplar kendi dillerinde bu kelimenin karşılığına sahip olmalarına rağmen Doğu Çerkes grubunun etkisinden dolayı bu kelime kabul görmüştür.

Fotoğraf 2: Ashot Sülalesine Ait Konak-Pınarbaşı İlçesi-10.01.2020
(Ahmet Mavi'nin Kişisel Arşivinden)

Fotoğraf 3: Roma Yolu Köprüsü ve Mil Taşı-Hilmiye Köyü-13.10.2019

Fotoğraf 4: Hilmiye Köyü Mezarlığı-13.10.2019

Fotoğraf 5: Hajdımpınarı Sırtı (Kenet Sülalesinden Hajdım'ın Çeşmesi)-Hilmiye Köyü-
13.10.2019

Fotoğraf 6: Kale Kalıntısı-Şerefiye Köyü-
11.07.2017

Fotoğraf 7: Panlı Anıt Mezarı-Panlı Köyü-
16.07.2017

Köy Adı	Ören Yerleri
Akören	6 Höyük
Aşağıborandere	Aşağıborandere Tümülüsü
Hilmiye	Hilmiye Köyü Mezarlığı
Hilmiye	Hacimtimpınarı Sırtı
Hilmiye	Roma Yolu Köprüsü ve Mil Taşı
Karakuyu	Anadolu'daki İlk Baraj (Hitit Barajı)
Kırkgeçit	Kırkgeçit Köyü Yerleşimi
Panlı	Anıt Mezar
Şerefiye	Kale Kalıntısı

Tablo 2: Köylerdeki Ören Yerleri (Canpolat 2017: 191, 279; Bozkurt 2016: 25)

Çalışmamıza konu olan köylerin fiziki özellikleri aşağıdaki gibidir:

—*Platolar*: Uzunyayla havzası yaklaşık 2000 metre yüksekliğindeki dağlık alanlarla çevrelenmiştir ve ortalama yüksekliği 1650 metredir. Uzunyayla platosu Taşoluk köyünden başlayan Şarkışla dağlarına kadar devam eden Örenşehir platosunu; Pazarsu-Tahtaköprü tepelik arazisini; Kayaaltı-Kırkpınar dalgalı düzlüğünü; Alamescit, Aşağıborandere, Eskiyaşınar ve Yukarıkızılcıç köylerini kapsayan Borandere platosunu içine almaktadır (Canpolat 2017: 40; İzbırak 2008: 85, 86).

—*Ovalar*: Kaynar köyünün doğusundan başlayıp Methiye köyüne kadar devam eden arazi Tahtaköprü-Yahyabey-Kazancık ovası; Yukarıkızılcıç köyü ve Kırkpınar köyü arasındaki arazi Kayaaltı-Kırkpınar dalgalı ovası; Kaynar köyünün kuzey batısından başlayıp Hınzır Dağının doğusundaki arazi Çukuryurt-Kavak dağ eteği ovası olarak adlandırılmaktadır (Canpolat 2017: 43, 44; İzbırak 2008: 86).

—*Boğazlar*: Kaynar-Altıkese arasında arazi Kaynar boğazı; Altıkese-Zamantı çayının oluşturduğu vadiye açılan arazi Altıkese boğazı; Altıkese boğazının güneybatısında Zamantı çayının kadar Karaboğaz olarak adlandırılmaktadır (Canpolat 2017: 46, 47).

—*Akarsular*: Aygörmez Dağları ve Hınzır Dağından beslenen Çörümşek deresi; Yağlıpınar Deresi; Kuşçular köyü yakınlarında Ucuzluk Deresi; İnlören köyündeki Eskiyağlı deresi; Tersakan köyü doğusunda Tersakan deresi; Malak yakınlarında Acıçayır deresi; Beserek köyü yakınlarından kaynağını alan Beserek deresi; Hayriye, Kazancık, Methiye ve Pazarsu köylerindeki derelerin birleşmesiyle ortaya çıkan Yılanlıdere bölgenin önemli dereleridir. Bölgenin en önemli su kaynağı ise Zamantı çayıdır. Şerefiye köyü yakınlarından kaynağını alan Zamantı, Kaftangiyen, Sacayak ve Çayır dereleriyle birleşmektedir. Zamantı, Altıkese boğazını geçtikten sonra Boran, Yağlıpınar ve Karaboğaz derelerini dahil ettikten sonra Bordüzü vadisine girmektedir. Buradaki en önemli kolları Özdere ve Karagöz deresidir ve Büyükpotuklu köyünden itibaren Bahçelik baraj gölüne dökülmektedir (Canpolat 2017: 57, 58).

Bölge Uzunyayla platosu, Orta Zamantı havzası ve Çörümşek havzası olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Alan çalışmamız esnasında kaynak kişiler bölgeyi bize şöyle tasnif etmişlerdir: Aygörmez ve Hınzır dağları arasında kalan, Kaynar'a kadarki Akören, Aygörmez, Cinliören, Demirciören, Devederesi, İnlören, Kuşçular, Panlı, Söğütlü, Tersakan köylerinin bulunduğu bölge, Devederesi köyünde akan Çörümşek deresinden adını alarak Çörümşek boğazı olarak adlandırılmaktadır (K.K. :44). Çörümşek bölgesinin tamamı Batı Çerkes grubuna dahil olan Abzeh ve Hatukoy boylarına mensuptur.

Fotoğraf 8: Çörümşek Bölgesi-Devederesi Köyü-25.06.2017

Pınarbaşı ilçe merkezine yakın Aşağıkaragöz, Aşağıbeyçayır, Büyükgümüşgün, Büyükpotuklu, Eğrisöğüt, Gebelek, Halitbeyören, Karaboğaz, Kılıçmehmet, Küçükpotuklu, Yağlıpınar, Yukarıbeyçayır, Yukarıkaragöz köyleri Pınarbaşı'nın Çerkeslerin söyleyiş şekliyle *Buğurbaş* bölgesi olarak adlandırılmaktadır (K. K. :19). Bu bölgeye dahil köylerdeki etnik yapı Abaza, Çerkes ve Karaçaylardan oluşmaktadır. Eğrisöğüt bölgenin tek Karaçay köyü (1 sülale Balkar) iken; Büyükpotuklu ve Küçükpotuklu köyleri Abazaların Aşharuva grubuna dahildir. Halitbeyören köyünde ise Çerkeslerin yanı sıra Abazaların bir Aşuva sülale ve Aşharuva grubuna dahil sülaleler bulunmaktadır.⁴

⁴ Abazalar Kafkasya'da yaşadıkları bölgelere göre Aşharuva ve Tapanta (Başhağ) olarak iki alt gruba ayrılmaktadırlar. Ancak bu adlandırma Uzunyayla'da farklılık göstermektedir. Tapanta adı bölgede genelde bilinmemekle birlikte, Aşharuvalar sadece Altıkesek ve Halitbeyören'de yaşayan Tapanta grubunu "Aşuva" olarak adlandırılmaktadır.

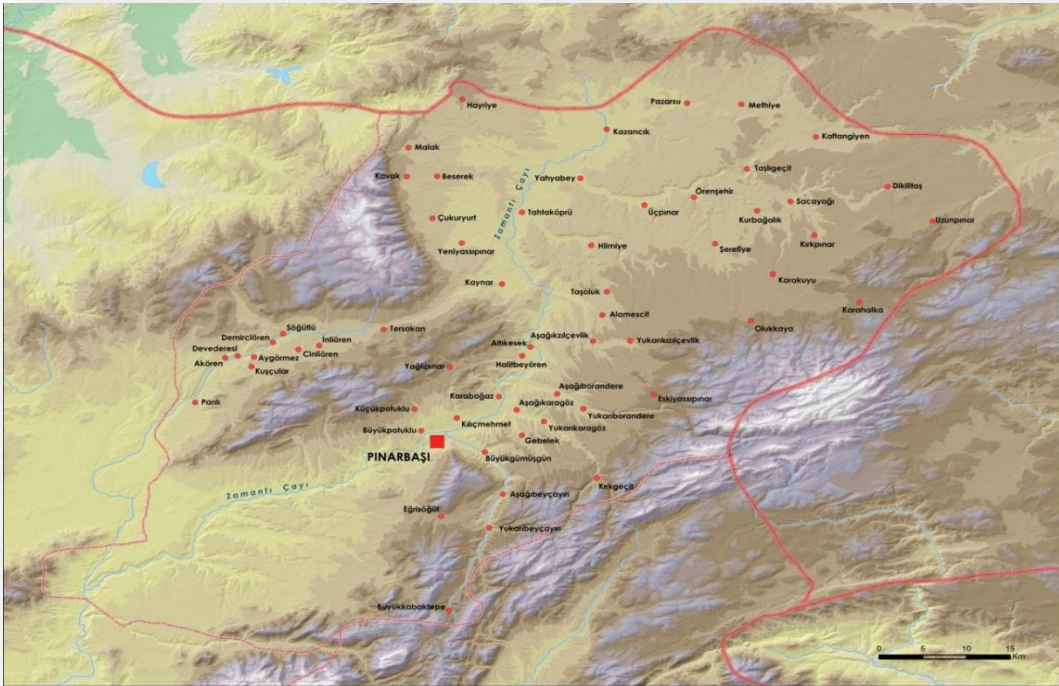

Fotoğraf 9: Pınarbaşı'na Yakın Bölgedeki-Gebelek Köyü-14.07.2017

Alamescit, Altıkesekek, Aşağıborandere, Beserek, Çukuryurt, Hilmiye, Kaftangiyen, Kavak, Kazancık, Kurbağalık, Malak, Methiye, Örenşehir, Pazarsu, Sacayağı, Şerefiye, Tahtaköprü, Taşlıgeçit, Taşoluk, Üçpınar köylerini içine alan bölge ise Uzunyayla olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgedeki köy nüfuslarının etnik yapısı Abazalar, Çeçenler ve Çerkeslerden oluşmaktadır. Bölgenin Çeçen nüfusuna sahip tek köyü Aşağıborandere, tek Abzeh köyü Çukuryurt'tur. Altıkesekek köyü Abazaların Aşuva, Kazancık ve Yukarıborandere köyleri Aşharuva grubuna dahildir. Beserek, Kavak ve Malak köyü ise Hatukoy nüfusa sahiptir. Uzunyayla'nın Pınarbaşı'na bağlı köyleri ağırlıklı olarak Doğu Çerkes (Kabardey) grubuna mensuptur.

Fotoğraf 10: Uzunyayla Bölgesi-Methiye Köyü-11.07.2017

Harita 1: Pınarbaşı'na Bağlı Abaza, Çeçen, Çerkes ve Karaçay Köyleri

Köyden Kente Göç

Göç etme kararına ve göç sürecine etki eden faktörler 4 ana başlık altında özetlenebilir:

-Yaşanan bölgeyle ilişkili faktörler.

-Hedef bölgeyle ilişkili faktörler.

-Engeller.

-Kişisel faktörler (Lee 1966: 49, 50).

Her alanda nüfusu bölgede tutma veya itme eğilimde faktörler vardır. Örneğin iyi bir iklim, iyi bir eğitim sistemi cazip iken, tersi durumda arazinin verimsiz olması, köylerdeki geçim sıkıntısı, köye yabancı unsurların girmesi gibi faktörler iticidir. Yaşanılan bölge ve hedef bölge arasında da bu bağlamda da ilişki vardır. Yaşanılan bölge kişinin kimliğini biçimlendiren yılların geçtiği bölge iken, hedef bölgede asimilasyonla ilgili zorluklar mevcuttur. Yaşamın belirli aşamalarında kişilerin göç etme eğilimi yüksektir. Eğitim, iş, emeklilik, evlilik, boşanma ya da eşin vefatı göçün nedenleri olabilir (Lee 1966: 50, 51, 52, 57). Yaşanılan bölgeden memnun olmayanlar dinamik ekonomi gibi fırsatlar nedeniyle göç edebilirler. Göçün hacmi ise araya giren coğrafi engellerle, teknolojinin gelişimiyle ve ekonomideki dalgalanmalarla doğrudan alakalıdır. Toplumlar da uzmanlık alanlarının çoğalması, eğitime duyulan ihtiyaç tarımsal alanlarda dahi çocuklar kentsel arayışlar için eğitilir ve pozitif faktörlerin çekiciliğine daha duyarlı hale gelirler (Lee 1966: 52, 53, 54).

II. Dünya Savaşı'na katılmayıp başlangıçta Marshall Planı'nın dışında bırakılan Türkiye, doğrudan ABD'ye başvuru yaparak 12 Temmuz 1947'de plana dahil olmuştur. Böylelikle, Türkiye ABD'den traktör ve biçer döver sipariş etmiş, ekilen arazi, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından kullanılan kredi miktarı 1948 yılından itibaren ciddi artış göstermiştir. Türkiye'de tarımın modernleşmesi hedeflenmiş, plan dahilindeki makineleşme ithalata dayalı olmuştur (Özensel 2018: 121, 126, 127; Tekeli 1982: 88). Yaptığımız alan çalışmasında kaynak kişilere yönelttiğimiz "Köylerde neden nüfus kalmadı?" sorusuna verilen cevaplarda bu durumla ilintili bir şekilde köyden kente göç Marshall Planı'na dahil olduğu tarihlerden sonraya denk düşmektedir. Kişiler bu dönemde başlayan Uzunyayla'dan kente yaşanan iç göçün nedenlerini tarımda makineleşme, arazilerin miras yoluyla bölünmesi, ordunun mekanize olmasıyla Uzunyayla atçılığının ciddi oranda zayıflaması ve eğitim olarak belirtmişlerdir (K. K. :17, 37, 56). Bölgede, 1955-1985 yılları arasında durağan nüfus artışı, 1985-2005 yılları arasında dinamik nüfus kaybı mevcuttur. Özellikle 1975 yılından sonra bölgede nüfus kaybı yaşanmıştır (Canpolat 2017: III, 86). Burada belirtilmesi gereken önemli bir konu ise yaşanan göçün büyük ölçüde iç göçle sınırlı kalmasıdır.

Bu tip durumlarda yapılan çalışmalarda kişileri iç göçe sürükleyen nedenlerin farklı olduğu görülecektir. Temel neden ise daha iyi bir ücrete sahip iş olduğu görülmektedir (Ravenstein 1885: 181). Uzunyayla köylerinden kente göçü getiren bu süreçteki etkenlerin itici güç, çekici güç ve aracı güç durumlarıyla tanımlanması mümkündür.

Arazinin Miras Yoluyla Bölünmesi:

—*İtici güç*: Tarımda makineleşmeyle beraber, miras yoluyla arazinin bölünmesiyle itici güç olarak tanımlanan nedenlerin altında ekonomik sıkıntılar yatmaktadır (Özensel 2018: 123).

Alan çalışmamız esnasında hem miras yoluyla arazinin bölünmesi hem de ekonomik sıkıntılarının iç göçe nasıl etki ettiğine dair örneklerle karşılaştık:

Fotoğraf 11: Kapanan Köy Okullarından Hilmiye Köyündeki Ali Tokmak İlkokulu-
13.10.2019

“Bir arazimiz vardı ve biz 4 kardeşiz. Arazi aramızda bölünecekti. Benim de 5 çocuğum vardı ve bu araziden bu kadar kişinin geçinmesi mümkün değildi. Geçinmek çok zordu yani” (K. K. :76).

“Bizim bu bölgelerin kızları halı dokurlardı ve bu ekonomiye ciddi anlamda bir katkı sağlıyordu. El dokuma halıcılığı makineleşince, İran halısı Çin halısı piyasaya çıkıp o sektörün tamamını öldürdükten sonra bir şekilde buradan göç hızlandı. Göç özellikle 90'lı yıllardan sonra hızlanmaya başladı ve 2000'li yıllarda köyler bitme noktasına geldi. Genç neslin nerdeyse hiç kalmadığı köylerde açık olan evde yaşlı bir nine yaşlı bir dede vardı. Bunun nedeni ekonomik olup köyde kalan gençlerin evlenebilme şanslarının kalmamasıdır” (K. K. :7, 44). Köylerde iş alanlarının olmayışı, kentlerdeki yeni iş alanları nüfus akışına neden olmuştur.

Eğitim Nedeniyle Göç

Ekonomik nedenler Uzunyayla köylerinden iç göçün temel nedenlerinden biri olmuştur. Bu durum kişilerin kendilerine yeni iş alanları aramasına ve çocuklarının eğitimi nedeniyle kente yönelmelerine neden olmuştur. Bunun sonucunda ilkokulu bitiren aynı sülaleye mensup çocuklar dede, nine ya da halaya emanet edilerek ortaokulu okumak için Pınarbaşı'na, liseyi okumak için ise Kayseri'ye göç etmişlerdir (K. K. :24, 75).

Alan çalışmamız esnasında eğitim nedeniyle yaşanan iç göçün örnekleriyle karşılaştık:

“İlkokulu köyde bitirdim sonra dedem-ninem yanımda olmak üzere, Pınarbaşı'na ortaokul okumaya gönderildik. İki halamın çocuklarını ve akraba çocuklarını dedeme-

nineme emanet ettiler. Bitene kadar babaanne-dedemin gözetiminde hala çocuklarıyla birlikte okuduk. Anne ve babamız köyde kalmıştı” (K. K. :24).

“Ortaokulda bir dönem abimle birlikte bir evde kaldık. Daha sonra abim okulu bıraktı, Kayseri’ye gitti. Ben teyzemin evinde kalarak eğitimime devam ettim. Eğer o dönemde teyzemin evinde kalamasaydım okuyamayacaktım. Düzgün bir şekilde okumamıza en büyük engel ekonomik durumun kötü olmasıydı” (K. K. :57). Böylelikle hem köyde hem de kentte yaşayan bir toplum ortaya çıkmıştır.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere köylerde genç nüfus kalmadığı için köylerde görüşme yapılan 97 kişiden sadece 2’si 1. yaş grubumuza dahildir. Alan çalışmamız esnasında görüşme yaptığımız kaynak bir kişi 1950’li yıllarda Üçpınar köyü ilkokuldaki öğrenci sayısını 49 (46 Çerkes, 3 misafir) olarak belirtmiştir (K. K. :29). Bugün ise pek çok köy okulu genç nüfus olmadığı için kapanmıştır.

Köy Adı	Okulun Kapanış Tarihi
Akören	1998-1999
Alamescit	1992-1993
Aşağıkaragöz	1995-96
Gebelek	2005
Halitbeyören	1990
Karaboğaz	1996
Karahalka	1984-1985
Kazancık	1997
Kurbağalık	2007
Kuşçular	2002
Malak	2004
Methiye	2014
Örenşehir	2007
Pazarsu	1990-1991
Tahtaköprü	2005

Tablo 3: Kaynak Kişilere Göre Köy Okullarının Kapanış Tarihleri

(K.K. :16, 40, 65, 68, 69, 77)

Bugün ise pek çok köy okulu genç nüfus olmadığı için kapanmış ve hala köyde yaşayan öğrenciler için taşınmalı eğitime geçilmiştir. Çörümşek bölgesindeki köylerde ikamet eden çocuklar taşınmalı eğitimle Panlı köyünde bulunan Panlı İlkokulu ve Ortaokuluna gitmektedirler.

Fotoğraf 12: Panlı İlkokulu ve Ortaokulu-16.07.2017

Pınarbaşı civarı ve Uzunyayla köylerinde ikamet eden çocuklar mesafelere göre Pınarbaşı'ndaki okullara, Karakuyu İlkokul ve Ortaokuluna, Kaynar İlkokulu ve Ortaokuluna gitmektedirler.

Karakuyu köyünde gerçekleştirdiğimiz alan çalışmamız esnasında köyün sakinleriyle yaptığımız görüşmede kaynak kişi köy okuluna gelen öğrencilerin etnik kökeni hakkında şu bilgileri vermiştir: "Bu köye okula gelen öğrencilerin çoğu çevre köylerde çobanlık yapan farklı milletlere mensup ailelerin çocuklarıdır. Çerkesler de kendi çocuklarını okutmak için şehirlere gittiler" (K. K. :18).

Fotoğraf 13: Karakuyu Ortaokulu-11.07.2017

Kazancık ve Halitbeyören köylerinden Kaynar köyüne taşınmalı eğitim olan kaynak kişilerle de görüşme yapılmıştır. Halitbeyören’de yaptığımız görüşmede kaynak kişi “Köyde 3 öğretmen 70-80 öğrenci vardı. Şimdi 5-6 Kürt öğrenci servisle Kaynar’a gidiyor” derken aynı şekilde diğer kaynak kişi 1952-1955 yıllarında Kazancık’ta 95-100 öğrencinin olduğunu aktarmıştır (K. K. :33, 47).

Malak köyünde yaşarken eğitim nedeniyle kente göç eden 1. yaş grubumuza mensup kaynak bir kişiyle de görüşme yapılmıştır: “Ben 12 yıldır Kayseri’deyim, önceden köydeydim. Biz taşınmalı olarak Kaynar’a gidiyorduk, bir süre sonra taşıma kalktı, öğretmen verdiler. 1 sene sonra öğrenci sayısı az diye o öğretmeni de aldılar. Aileler çocuklarını yatılı vermek istemedi. Ondan sonra ilkokulu bitiren kente göç etmeye başladı ve çocukları okutmak için göçler artmaya başladı” (K. K. :51).

Fotoğraf 14: Kaynar İlkokulu-23.08.2018

Fotoğraf 15: Kaynar Ortaokulu-23.08.2018

Fotoğraf 16: Kaynar'daki Eski Okul-23.08.2018

Kaynar'da bulunan eski okul 1934 tarihlidir. 1980 yılında ise yeni okul açılmıştır. Yeni okulda 2002'de 280 öğrenciye eğitim verilmiştir (K. K. :26).

Karakuyu	Kaynar	Panlı
Dikilitaş	Altıkesekek	Akören
Karahalka	Beserek (Muhacir öğrenciler)	Aygörmez
Kayaaltı (Türkmen-45 öğrenci)	Çukuryurt	Cinliören
Kırkpınar	Halitbeyören (Kürt öğrenciler)	Demirciören
Kurbağalık	Hayriye	Devederesi
Methiye	Hilmiye	Girveli (Avşar)
Olukkaya	Kavak (Türkmen)	Hassa (Avşar)
Örenşehir	Kazancık	İnliören
Sacayağı	Malak (1 öğrenci)	Kuşçular
Uzunpınar	Tahtaköprü	Söğütlü
	Taşoluk	Tersakan
	Üçpınar	Tözgün (Avşar)
	Yahyabey (3 öğrenci)	
	Yeniyassıpınar	
100-110 Öğrenci	65 kız+35 erkek=100 (8 öğrenci Kaynar'dan)	70 Öğrenci

Tablo 4: Taşınmalı Eğitimin Verildiği Pınarbaşı'na Bağlı Çerkes Köylerindeki Okullara Gelen Öğrencilerin 2018 Yılında Köylerine Göre Dağılımı (K. K. : 26)

Bu durumda kaynak kişilerin en çok şikayet ettikleri konu ise o dönemde köylerden taşımali eğitimin olmayışıdır. Kaynak kişilere göre söz konusu dönemde taşımali eğitim olsaydı ya da çocuklar hafta içi yurtlarda kalıp hafta sonu köyelerine gelebilselerdi köylerden yaşanan iç göç ve buna bağılı olarak Çerkesçenin kaybı ötelenebilirdi.

Uzunyayla Köylerinde Ekonomi

—Çekici güç: Köydeki ekonomik sıkıntılar sonucunda kişilerin iş imkanlarının daha iyi olması nedeniyle kente yönelmesi durumudur (Özensel 2018: 123). Öncelikle belirtilmesi gereken durum geniş aile yapısının olduğı toplumlarda kişilerin üretime katılımı göz önünde bulundurulmaksızın geçimleri ailenin gelirinden sağlanmaktadır. Bu ise işsizliğı engellemektedir (Tekeli 1982: 106). Bu durum Uzunyayla köylerinde kendisini göstermiştir. Tarımda makineleşmeyle beraber hem ordunun at ihtiyacını karşıladığı bölge olan Uzunyayla'dan at alımını bırakması hem de yetişen ürünlerin ekonomik olarak karşılığının olmaması köylerin ciddi bir ekonomik sıkıntı içine girmesine neden olmuştur.

Fotoğraf 17: Akören Köyü-22.11.2019 (Erdem Canbulat'ın Kişisel Arşivinden)

Yazın nüfus az da olsa canlandığı kışın çok az hanenin olduğı köylerde yıllarca su noksanlığı-kuraklık nedeniyle kuru tarımın yanısıra atçılık, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmıştır. Uzunyayla platosunda kuru tarım, Orta Zamantı havzasında sulu tarım, Çörümşek havzasında ise her iki tarım şekli yapılmıştır.

Pınarbaşı'na yakın olan ve Zamantı çayının geçtiğı güzergahtaki köylerde bilhassa Pınarbaşı'na yakın köylerde (özellikle Karaboğaz ve Kılıçmehmet köyleri) patates (Uzunyayla'da bilinen adıyla Çerkesçe *gedrof*) ekilmiş ve sınırlı da olsa sulu tarım yapılabilmıştır. Bunun nedeni ise Altıkese ve Kılıçmehmet gibi köylerin alüvyal topraklara sahip olmasıdır. Çörümşek bölgesinde ise nohut önemli bir tarım ürünü olmuştur. Köylerin büyük çoğunluğu (Hilmiye, Sacayağı, Şerefiye) kuru tarımın kısmen de sulu tarımın yapıldığı kahverengi toprak grubuna dahil killi kireçli topraklara sahiptir (Canpolat 2017: 64).

Fotoğraf 18: Şerefiye Köyü-11.07.2017

Fotoğraf 19: Yağlıpınar Köyü-12.07.2017

Alan çalışmamız esnasında son dönemlerde bölgede kimyon, anason ve aspir ekimi yapıldığı dile getirilmiştir. Ayrıca Uzunyayla'da sadece erkekler çalışırken, Pınarbaşı'na yakın köylerde kadınlar da çalışarak tarımsal faaliyetlere katılım sağlamışlardır.

Kaynak kişiler tarafından Uzunyayla'nın boşalmasının en önemli nedenleri bölgede arpa ve buğdaydan başka birşeyin ekilememesi, toprakların verimsizliği ve rakım gösterilmiştir (K. K. :55). Uzunyayla hakkındaki hatırat 1950'li yıllarda devletin yanlış bir şekilde meraları sürmesiyle tarıma geçildiği ancak rakım nedeniyle verim alınamadığı aktarılmıştır (Gergin 2016: 3). Buradaki en önemli neden alınan ürünün ekonomik karşılığının olmayışıdır. Kaynak kişilerden biri durumu bize şöyle özetlemiştir: "1200-1300 dönüm arazim var, bize yetmiyor" (K. K. :35). Alan çalışmamız esnasında kaynak kişiler çoban bulamadıklarını da ifade etmişlerdir (K. K. :15, 35, 48, 54).

Köy ve İlçe Adı	Rakım
Halitbeyören	1560 m.
Methiye	1612 m.
Pınarbaşı	1520 m.
Tahtaköprü	1564 m.
Tersakan	1690 m.
Yağlıpınar	1770 m.

Tablo 5: Köylerin ve İlçenin Rakımları (Canpolat 2017: 3; Kosswig 2008: 103)

Köylerde yaptığımız alan çalışmasında kaynak kişiler iklimin elverişsiz olmasından yakınmıştır. Kişiler tarafından çalık olarak adlandırılan nisan, mayıs, haziran ve ağustos ayının sonuna doğru yaşanan olayda sabahları düşen kırağıdan sonra güneşin çıkmasıyla ürünler zarar görmektedir (İzbırak 2008: 90). Ürünlerin yetiştirilme zamanında don olayının yaşandığı günlerin fazla olmasını alan çalışmamız esnasında kaynak kişilerin hafızasında tespit etme fırsatı yakaladık (Canpolat 2017: 49). Kişiler hafızalarında kalan bir olayı bize aktarmışlardır: “1955’te Bulgaristan muhaciri aileler köye (Hilmiye) geldiler. Siz tembelsiniz diyerek sebze ektiler. 21 Haziran gecesi kırağı düştü, ürünler yandı” (K.K. :12, 63). Kaynak kişilerin anlattıklarına ek olarak burada belirtmemiz gereken nokta Uzunyayla köylerinin Bulgaristan’dan gelen pek çok muhacir aileye ev sahipliği yapmış olmasıdır. Hem Çörümşek bölgesinde Akören, İnlören, Kaynar, Panlı ve Tersakan gibi köylerde, hem de Pınarbaşı ilçe merkezine yakın Aşağıkaragöz, Beserek, Halitbeyören, Hilmiye, Kılıçmehmet ve Olukkaya gibi köylerde muhacir nüfus yaşamışsa da onlar da köyden kente göç etmişlerdir. (K. K. :26, 28, 44, 68, 71). Her şeye rağmen çiftçilikle ilgilenenler yazı köyde, kışı Kayseri’de geçirerek hayatlarına devam etmektedirler. Sosyo-ekonomik yapının değişimiyle alakalı bu durum yarı-zamanlı çiftçilik olarak tanımlanmaktadır (Canpolat 2017: 7, 16; K. K. :68). Alan çalışmamız esnasında söz konusu durumun bir örneğiyle karşılaştık:

“Ben daha köyümden çıkmadım, öğretmenlik yapıyorum. Ben Ankara’da da çalıştım ama yine de gidip geldim köye, köyümü bırakmadım. Biraz da tarım ve hayvancılık yaptığım için bağlayıcı oldu ve köyümü bırakmadım. Ya ben köyde yaşadığımı, temiz yaşadığımı düşünüyorum. Şehrin beni ve kültürümü kirlettiğini düşünüyorum ve kesinlikle kirletiyor. O yüzden köyümü bırakmadım, İzzet de bırakmadı. Köye gelirlere giderler, bağlantılarını koparmadılar, evleri arazileri hep duruyor. Ama çocuklarımızı okutup ekonomik özgürlüklerini kazandırmak istedik. Her ülkenin bir ekonomik yatırımında köy kültüründe bir birlik sağlanamadığı için geçim sıkıntısı oluyor. Bir ailede 3 çocuk var. Ancak ailenin sahip olduğu arazi ve hayvanı bir kişiye yetebilecek kadar. Bu durumlarda diğer 2 çocuk kente göç etti. Aslında bunu biraz da devlet politikaları oluşturdu. Yani etnik grupların bitirilmesi konusunda devlet çok farklı bir politika izliyor. Kendiliğinden gidiyor artık” (K. K. :8).

Uzunyayla’da iç göçün temel nedenlerinden arazinin miras yoluyla bölünmesi ve eğitim bu kaynak kişiyle yapılan görüşmede görülmektedir.

Kooperatif Adı	Üye Sayısı
Karakuyu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	123
Kaynar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	148
Kaynar Sulama Kooperatifi	50

Kılıçmehmet Büyükpotuklu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	56
Yukarıborandere Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	23

Tablo 6: Köylerdeki Kooperatifler ve Kooperatiflerin Üye Sayıları

(Canpolat 2017: 278; Bozkurt 2016: 44)

Köy Adı	Tarım	Hayvancılık
Akören	arpa-buğday	var
Alamescit	arpa-buğday	
Altıkesekek	arpa-buğday-nohut-patates	Eskiden 18-20 sürü küçükbaş hayvan vardı. Şu an 2 sürü var.
Aşağıkaragöz	fasulye-patates	var
Aşağıkızılçevlik	arpa-buğday	
Büyükgümüşgün	fasulye-patates	
Büyükkabaktepe		var
Devederesi	arpa-buğday-nohut	
Dikilitaş	arpa-buğday	var
Halitbeyören	anason-arpa-buğday	şu an yok
Hayriye	arpa-buğday-çavdar-nohut	var
Hilmiye	arpa-buğday-çavdar-kimyon	var
Karaboğaz	anason-arpa-buğday-pancar-patates	
Karakuyu	arpa-buğday	var
Kaynar	arpa-buğday-nohut	
Kurbağalık	arpa-buğday	
Örenşehir	arpa-buğday	
Pazarsu	arpa-buğday-korunka-yonca	
Şerefiye	arpa-buğday	var
Tahtaköprü	arpa-buğday	var
Yukarıkızılçevlik		şu an yok

Tablo 7: Kaynak Kişilere Göre Köylerdeki Ekonomik Faaliyetler

(K. K. :1, 7, 9, 13, 18, 34, 40, 53, 54, 60, 67, 69, 77)

Fotoğraf 20: Kılıçmehmet-Küçükpotuklu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Kılıçmehmet Köyü-12.07.2017

Uzunyayla insanlar tarafından tahrip edildiği için antropojen stepler olarak tanımlanan bir arazidir. Bu bilgiye paralel olarak da alan çalışmamız esnasında kaynak kişiler büyüklerinin bölgeye geldikleri dönemlerde yeşilliği bol olduğunu anlattıklarını, ağaçları kesip kereste olarak sattıklarını, yakacak olarak kullandıklarını, ormanların bittiğini aktarmışlardır (K.K. :14, 22, 31, 41, 73). “Köyümüz (Eskiyassıpınar) ardıc ağacıymış. Yaş ağacı kesmeyen bizim Çerkesler diğer ağaçları yakmak için kesmişler. Biz köyü Kürtlere teslim ettikten sonra Kürtler hepsini kesip satmışlar” (K. K. :55). Günümüzde ise Halitbeyören köyünün batısı, Büyükkabaktepe ve Malak köylerinde taraçalandırma çalışması yapılmaktadır (Canpolat 2017: 70). Ayrıca alan çalışmamız esnasında misafir olduğumuz pek çok evde ağaçların ev yapımında kullandığına tanık olduk.

Fotoğraf 21: Hilmiye Köyü-13.10.2019

Köylerin Hane Durumu

—*Aracı güç*: Daha önce göç etmiş kişilerin göçün hızını etkilemesiyle köyden kente göçü dolaylı olarak etkileyen durumdur (Özensel 2018: 123). Türkiye'nin yaşadığı sosyo-kültürel değişim Uzunyayla'da da yaşanmış nüfus kent merkezine kaymıştır. İç göçü yaşayan kişiler aldıkları eğitimin sonucunda köylere geri dönmemiştir. Alan çalışmamız esnasında yıkılmış vaziyette pek çok evle karşılaştığımız gibi ya köylerinde evlerini tadilat ya da yeni ev yaptıranlarla da karşılaştık. Nüfus günümüzde başta İldem olmak üzere Kayseri merkezde yaşamaktadırlar. Bu tip ikamet durumları etnisite duygusunu pekiştirmenin yanı sıra ev sahibi toplum içinde yarı-ayrı etnik iskan alanlarında mitlerini, anılarını, ritüellerini ve değerlerini geliştirmeye çalışır (Smith 1986: 121, 122). Yaz

aylarında özellikle hasat zamanı, bayram, festival gibi durumlarda köylerine gelmektedirler. Alan çalışmamız esnasında söz konusu durumu açıklayan kaynak kişiyle görüşme yapılmıştır: “Gelişme yoktu. Çocuklar okudular öğretmen, hakim, savcı, asker oldular ve maaş almaya başladılar. Bayramlarda, yaz tatillerinde gelirler, sülalelerinin mezarlarını ziyaret ederler, 3 gün kalır ve giderler” (K. K. :39).

Köylerde kalan az sayıdaki hane ise ihtiyaçlarını cuma günleri Pınarbaşı’nda kurulan pazardan karşılamaktadır.

Köy Adı	Eski Hane Sayısı	Kış Aylarında Hane Sayısı (Yeni)	Yaz Aylarında Hane Sayısı (Yeni)
Akören	85-90	12-15	
Alamescit		4	8-10
Altıkesek	180	10	20
Aşağıbeyçayır	60	20	
Aşağıborandere		25	55-60
Aşağıkaragöz		10-11	
Aşağıkızılçevlik	93	3-4	7
Büyükkabaktepe	68		3-5
Cinliören		3	10-12
Dikilitaş	90	40	
Gebelek	65		
Hayriye	60-70		
Hilmiye	78-80	20	30
Karaboğaz	45		20
Karahalka	63-67	5	
Karakuyu	70		30-35
Kaynar	350	40	60
Kazancık		7-8	
Kılıçmehmet			18
Kurbağalık			30
Kuşçular	40	15	22
Malak		42	
Methiye		35	65-70
Pazarsu		6	40
Şerefiye	40-60	5-8	15-18
Tahtaköprü	50	7-8	
Taşoluk	31	3	15
Üçpınar	50	11	15
Yağlıpınar	80	14	20
Yahyabey	100-110		
Yukarıbeyçayır	25-27	3	12-13
Yukarıborandere	120		

Tablo 8: Kaynak Kişilere Göre Köylerdeki Hane Sayıları

(K. K. :1, 2, 3, 5, 9, 11, 13, 15, 18, 20, 22, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 40, 42, 43, 45, 46, 54, 57, 60, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 72, 75)

Fotoğraf 22: 30.03.2014'te Kapatılan Kaynar Belediyesi-Kaynar Köyü-23.08.2018

Alan çalışmamız esnasında kaynak kişilerden sıkça duyduğumuz bir konu ise bir dönem belediye olan eczaneye ve sağlık ocağına sahip Kaynar'ın bugün belediye statüsünü kaybedip mahalleye dönüşmüş olmasıdır.

Yukarıda sıraladığımız nedenlerden dolayı Uzunyayla'da ekonomik sıkıntılar başlamış ve akrabalarla başlayan bu yolculuk zamanla anne-babanın katılımıyla ailenin göçüne dönüşmüş, süreç içinde dede-nine köyde kalmıştır. Örneğin ilk boşalan köy olan Eskiyaşsınar köyü 1960'lı yılların sonunda boşalmış hiç Çerkes nüfusu kalmamış ve tamamen Kürt köyü olmuştur (K. K. :12, 55). Aynı şekilde Kavak köyü Türkmen köyü olmuştur. Köyden kente göçle beraber hem şahsi ilişkiler zayıflamış hem de nüfus homojenlikten heterojenliğe geçmiştir.

Köylerin Kaybolan Hafıza Mekanları

19. yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya'da görev yapan Rus General Nikolay Dubrovin ve 19. yüzyılın ilk yarısında mühendis-askeri görevli Yohann Blaramberg Çerkes köylerindeki evlerin birbirlerinden uzak, dağınık şekilde ve nehir kıyılarında olduğunu yazmışlardır (Dubrovin 2017: 19; Blaramberg 2017: 118). Yaptığımız alan çalışmasında ziyaret ettiğimiz köylerde de yapıların aynı şekilde tek katlı olduğunu (yeni yapıların bir kısmı çok katlı olarak inşa edilmektedir) ancak coğrafyanın el verdiği ölçüde Zamantı çayı ve kollarına kurulmuş köylerde suların çekilmiş olduğunu gözlemledik.

Farklı kültürlerden uzak bir yaşam mekanı olan köyler kültürün ve aidiyetin yaşanabildiği hafıza mekanlarıdır. Köyler sosyal ilişkilerin, kültürün yaşatılmasının ve yeniden üretilmesi sürecinin mekanları olmuşlardır (Eser 2008: 63). Kahvehanelerin

olmadığı Çerkes kültürü örneğın Hilmiye köyünde *Nehurey bo yiphe* (Nehurey'in ahırının arkası) olarak adlandırılmış ve erkekler için bir buluşma noktası yaratmıştır. Kaynak kişinin aktarımında köyde nüfusun olduğu dönemde dört tarafında kişilerin yaptığı sohbetler sayesinde hafızanın mayalandığı bu mekan Pierre Nora'nın hafıza mekanı tanımına göre pek çok boyuta sahip buluşma noktası özelliği taşıyan bir hafıza mekanıdır (K. K.: 12; Nora 2006: 10). Bu şekilde bir adlandırma Uzunyayla'nın Kaftangiyen köyünde eski at tavalası anlamına gelen *tavljaj* kelimesiyle de karşımıza çıkmıştır (K. K. :53).

Fotoğraf 23: Nehurey'in Ahırının Arkası-Hilmiye Köyü-13.10.2019

Alan çalışmamız esnasında sülalelere ait hafıza mekanlarını da örneklendirme fırsatı yakaladık. "Sülalemizin gelinlerinden birisi Kenet pınarının başında Kenetler hep var olsun, çok olsun diye dua etmiş. Şu an 86 aileyiz. 2008 yılında merkez üssü Güneşli olan depremde çeşmenin kaynağı yer değiştirdi ve çeşme kurudu" (K. K. :63).

Fotoğraf 24: Kenet Puarı (pınarı)-Hilmiye Köyü-13.10.2019

Hilmiye köyündeki Kenet pınarı ve Hajdımpınarı sırtı sülalenin mensuplarının etnik kimlikleri için hatırlatma işlevi gören hafıza mekanlarıdır. Uzunyayla köyleri bu şekilde pek çok toponim ve hidronime sahiptir. Konu araştırmacıları beklemektedir.

Bireyin kimliğinin oluşumundaki en önemli etken aile ve sosyo-kültürel çevre olduğu düşünüldüğünde kentlerde yeni bir çevreye giren köylü toplum kendisini dönüşüm içinde bulmuştur. Kişiler aynı kimliğe sahip sosyo-kültürel bir çevre içerisinde yaşarken kente gelmesiyle yeni bir yaşam biçimi oluşturmuşlardır. Kültürün yaşandığı platformlar olan haçes, vorşer, düğün, cenaze ve toplumsal bir bellek olan dil birer hafıza mekanıdır. Yukarıda belirttiğimiz her üç durumla ilintili olarak yaşanan iç göç sonucunda kırsal kimliğe sahip kültür sahip olduğu hafıza mekanlarını kaybetmeye başlamıştır.

Önceleri benzer bir kültüre sahip sosyal çevrede olan bireyler kente göç ettiklerinde uyum gerektiren yeni bir kültürel ortama girmişlerdir (Eser 2008: 65). Böyle bir ortamda toplumda aile yapısında değişimi meydana gelmiş, toplum büyük aile yapısından çekirdek aile yapısına geçmiştir. Çerkes kültüründe çocuğun yetiştirilmesinde ebeveynler değil amca, hala ve yenge gibi sülalenin diğer üyeleri etkindir. Bu değişim amca, hala ve yenge gibi kişilerin fonksiyonlarını sona erdirmiş çocukların yetiştirilmesi görevini ise geleneklerde görülmeyen bir şekilde ebeveynler üstlenmiştir. Ayrıca geleneklerin gözleme dayalı şekilde öğrenildiği bir kültürde büyük aile yapısının kırılması etno kültürel anlamda kayıp anlamına gelmektedir. Alan çalışmamız sırasında görüşme yaptığımız pek çok kaynak kişi çekirdek aile yapısına sahiptir.

Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu ise Kafkas Dil Ailesine dahil dillerin günümüzde UNESCO'nun tehlike altındaki diller listesinde yer alıyor olmasıdır. Köylerde yaşandığı dönemde diller habitatında yaşamaya devam etmiştir. Başlangıçta büyük aile yapısı içerisinde büyüyen çocuk ebeveynleri Kafkasyalı farklı etnik gruplara mensup olsa da işleyen eski düzenin bozulmamış olması nedeniyle sonraki nesillerin anadillerini aile içerisinde öğrenmesi mümkün olmuştur. Ancak köyden kente göçle beraber Kafkasyalı farklı etnik gruplara mensup (Abaza, Çeçen, Çerkes vb.) ve dışarıdan kişilerle yapılan evlilikler sonucunda anadilin anne tarafından aktarılamaması sebebiyle kişinin anadilini öğrenmeme durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, köylerinde sadece okulda Türkçe konuşan toplum, köyden kente göçle beraber kamusal-resmi alanda Türkçeyle karşı karşıya kalmış ve anadilin kullanım alanı sınırlanmış buna bağlı olarak dilin kuşaklar arası aktarımı sekteye uğramıştır. Toplumun düşünce sisteminin anahtarı olan dilin kaybı etnografik bilginin, kimliğin yani karşılıklı olarak birbirini besleyen unsurların meydana getirdiği hafıza mekanlarının kaybı anlamına gelmiştir.

Bir kültür okulu olan dilin, *habzenin*⁵, halk hikayelerinin ve masalların aktarım mekanı işlevi gören haçeşler günümüzde ya kapalı ya da yıkılmıştır (K.K. :50, 72). Alan çalışmamız esnasında ziyaret ettiğimiz Tahtaköprü (12.07.2017) ve Taşoluk (11.07.2017) köylerinde haçeşleri görme fırsatı yakaladık. Ayrıca Methiye, Dikilitaş, Panlı köyünde de (Siyuh Seferbiy ve Guaş Şevket) haçeşler bulunmaktadır. Günümüzde işlevini yitiren haçeşler sembolik birer hafıza mekanı olarak Uzunyayla'nın köylerinde az sayıda da olsa hala ayakta durmaktadır.

Fotoğraf 25: Guaş Şevket'in Haçeşi-Panlı Köyü (Şenol Cengiz'in Kişisel Arşivinden)

⁵ Çerkes toplumsal hayatını düzenleyen kurallar bütünü. . Uzunyayla'da yaşayan diğer Kafkasyalı gruplar kendi dillerinde bu kelimenin karşılığına sahip olmalarına rağmen Doğu Çerkes grubunun etkisinden dolayı bu kelime kabul görmüştür.

Haçeslerle bağlantılı olarak Taşoluk köyüne yaptığımız ziyaret esnasında, gelen misafirlerin atlarını bağlamak için kullanılan birden çok kolları bulunan kesilmiş direk olan *şıephilenin*⁶ günümüzde işlevi olmamasına rağmen kişinin evinin önünde sembolik bir hafıza mekanı olarak durduğunu gözlemledik.

Fotoğraf 26: İsmail Tokgöz'ün Evinin Önündeki Şıephile-Taşoluk Köyü-11.07.2017

Aynı etnik gruba mensup gençlerin tanıştığı platformlar olan vorşerlerin en önemli işlevi grup içi evliliği sağlaması, gençlerin toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini öğretmenin yanı sıra hitabetini güçlendirmesi ve anadilin konuşulduğu etnik kimliği güçlendiren hafıza mekanları olmasıdır. Ancak ağırlıklı olarak Çerkesçenin konuşulduğu vorşerlerde zamanla kentte yaşamaları nedeniyle dil bilmeyen kişilerin katılım göstermesiyle bu platformda konuşulan dil Türkçe olmuştur. Kentten köye geldiğinde bir vorşere katıldığını aktaran kaynak kişi Çerkesçe yapılan bir sohbetin Türkçe yapıldığında aynı anlamı vermediğini aktarmıştır (K.K. :21, 25). Görüldüğü üzere vorşer gibi bir platformda dilin kaybı metaforların yani hafıza mekanlarının kaybı anlamına gelmektedir.

Tarih boyunca buluşma platformu işlevi gören düğünler Uzunyayla'da 1980'li yıllara kadar Kafkasya'daki tarihsel formunu korumuştur. Uzunyayla düğünleri başlangıçta 7-10 gün sürerken zamanla 3 güne düşmüş günümüzde ise 3 saatlik salon düğünlerine dönüşmüştür (K.K. :37, 38, 49, 52, 71). Düğünlerde yerine getirilen pek çok gelenek kentte ısrarla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Örneğin at arabası üstüne örtülen "guşha tepue" adı verilen örtünün kullanımına devam edilmektedir. Söz konusu örtüye kentte sülale damgaları, Çerkes bayrağı ya da gelin ve damadın baş harfleri işlenmektedir (K.K. : 10, 48, 73).

⁶Atları bağlamak için birden çok kolları bulunan kesilmiş direk.

Fotoğraf 27: Türkan Kutay-06.07.2017

Fotoğraf 28: Dicle Yavuz Uyar-21.10.2019

Fotoğraf 29: Sülale Damgası Bulunan Bir Mezar Taşı-Hilmiye Köyü-13.10.2019

Fotoğraf 30: Sülale İsmi Bulunan Bir Mezar Taşı-Kaynar Köyü-23.08.2018

Toplumun buluşma platformlarından birisi de cenaze törenleri olmuştur. Uzunyayla'da cenaze törenlerinde geleneğe göre köye gelen misafirler köydeki hanelere dağıtılmış ve cenaze evinde yemek yapılmamıştır (K.K. :4, 6, 23, 30, 58, 66, 70, 74). Köy mezarlıklarında yaptığımız gözlemlere göre mezarlıklarda sülalelerin yerleri bellidir. Bu bağlamda düşündüğümüzde kişilerin cenaze ve bayram gibi günlerde yaptığı mezar ziyaretleri, mezar taşlarında bulunan sülale damgaları ve sülale isimleri kişinin etnik kimliği için hatırlatma, geçmiş bilinci oluşturma ve beraberinde hafıza mekanı işlevi görmektedir.

Ancak köylerde nüfusun kalmaması durumundan cenaze törenleri de etkilenmiş kişiler cenazelerini eğer vasiyeti yoksa Kayseri merkeze defnetmeye başlamıştır. Bu durum ise söz konusu hafıza mekanlarının kaybı anlamına gelmektedir. Her şeye rağmen cenaze ve düğün gibi platformlar birincil ilişkilerin daha fazla yaşandığı mekanlar olan köylerde olduğu gibi kentlerde kendilerine uygulama alanı bulamasalar da şüphesiz bir hafıza mekanı olarak çok daha önem kazanmıştır (Özensel 2018: 204).

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Başlangıçta coğrafi konumu sayesinde köyden kente göçün yaşandığı döneme kadar yaklaşık 100 yıl kültürel izolasyonu sağlayan Uzunyayla kışlarının sert geçmesi, yazın gece-gündüz arasındaki sıcaklık farkının yüksek, su kaynaklarının az, rakımın yüksek olması dolayısıyla ekonomik karşılığı olmayan kuru tarımın yapılması köylerin boşalmasına neden olmuştur. Bölgede köy ekonomisi, sanayi ve kooperatifçilikle entegre olamamıştır.

Uzunyayla köylerinde tarımda makineleşme, miras yoluyla toprakların bölünmesi, sınırlı iş imkanları ve kişilerin çocuklarının iyi bir eğitim alması isteği kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu süreçte nüfusun kente yığılması köy-kent denkleminde dengesizliğe ve tarım arazilerinin kullanılamaması gibi problemlere de yol açmıştır.

Uzunyayla'da hem ekonomik hem de iklimsel dezavantajların aşılammaması, toplumun ekonomik alanda daralmasıyla köylerin boşalması gerçekleşmiş, mevcut sosyal ve ekonomik şartlar nedeniyle aileler köylerde tam zamanlı yaşamayı sürdürmemişlerdir. Köylerde toplumsal denetim, dayanışma ve gelenekler uygulama alanına sahipken, kente gelinmesiyle bunlar kendilerine daha az uygulama alanı bulabilmişlerdir.

Köylerin boşalması dil, haçes gibi hafıza mekanlarının kaybını, hızlı bir kültürel değişimi ve dışarıdan evlilikleri beraberinde getirmiştir. Ancak bununla birlikte bayram, festival, cenaze gibi zamanlarda köye gidilmesi hafızayı canlı tutmayı ve geçmişi hatırlamayı sağlamaktadır. Yaşanan iç göçle beraber kent dernekler, çay ocakları ve restoranlar gibi yeni hafıza mekanları yaratmıştır.

KAYNAKÇA

- BOZKURT, M. (2016). *Pınarbaşı (Aziziye)*. Kayseri.
- BLARAMBERG, Y. F. (2017). *Kafkasya Tarihi, Topoğrafik, İstatistik, Etnografik ve Askeri Tasviri*. (çev. Habibe Eren). Ankara: Kafdav Yayıncılık.
- CANPOLAT, F. A. (2017). *Pınarbaşı İlçesi'nin (Kayseri) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- DUBROVİN, N. (2017). *Çerkesler*. (çev. Habibe Eren & Varol Tümer). Ankara: Kafdav Yayıncılık.
- ESER, M. (2008). "Ailede Sosyokültürel Değişme". (dzn: Muhittin Ünal). *Uzunyayla Rapor ve Belgeleri II*. Ankara: Kafdav Yayıncılık: 61-73.
- GERGİN, E. (2016). *Haçes Hikayeleri*. İstanbul: Kıvılcım Yayınları.
- İZBIRAK, R. (2008). "Uzunyayla'da Coğrafi Araştırmaları". (dzn: Muhittin Ünal). *Uzunyayla Rapor ve Belgeleri II*. Ankara: Kafdav Yayıncılık: 74-101.
- KOSSWIG, L. (2008). "Oriens Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti Mecmuası". (dzn: Muhittin Ünal). *Uzunyayla Rapor ve Belgeleri II*, Ankara: Kafdav Yayıncılık: 101-125.
- EVERETT, S. L. (1966). "A Theory of Migration". *Demography*. 3/1: 47-57.
- NORA, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. (çev. Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi.
- ÖZENSEL, E. (2018). *Köy Sosyolojisi (Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü)*. Çizgi Kitabevi.

RAVENSTEIN, E. G. (1885). "The Laws of Migration". *Journal of the Statistical Society of London*. 48/2: 167-235.

SMITHY, A. D. (1986). *Ulusların Etnik Kökeni*. (çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir). Ankara: Dost Kitabevi.

TEKELİ, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kaynak Kişiler

- K. K. 1:Adnan Sucan, Yaş: 62, Kabardey, Şerefiye Köyü, 15.07.2017.
K. K. 2:Adem Şıklaroğlu, Yaş: 66, Kabardey, Aşağıborandere Köyü, 15.07.2017.
K. K. 3:Alburz Kurşun, Yaş: 63, Kabardey, Tahtaköprü Köyü, 12.07.2017.
K. K. 4:Asım Altın, Yaş: 85, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 5:Atakan Sucan, Yaş: 56, Kabardey, Şerefiye Köyü, 14.07.2017.
K. K. 6:Atilla Akkaya, Yaş: 65, Hatukoy, Tersakan Köyü, 03.07.2017.
K. K. 7:Avni Özkurt, Yaş: 63, Abzeh, Devederesi Köyü, 24.06.2017.
K. K. 8:Aydın Akkaya, Yaş: 44, Hatukoy, Akören Köyü, 19.07.2017.
K. K. 9:Aydın Tokmak, Yaş: 66, Kabardey, Hilmiye Köyü, 26.06.2017.
K. K. 10:Ayten Şıklaroğlu, Kabardey, Aşağıborandere Köyü, 15.07.2017.
K. K. 11:Ayşe Polat, Yaş: 40, Kabardey, Dikilitaş Köyü, 14.07.2017.
K. K. 12:Bahar Genel, Yaş: 59, Kabardey, Eskiyaşsıpınar Köyü, 13.10.2019.
K. K. 13:Bahri Sungur, Yaş: 68, Kabardey, Kurbağalık Köyü, 15.07.2017.
K. K. 14:Bilal Vurdem, Yaş: 90, Kabardey, Sacayağı Köyü, 15.07.2017.
K. K. 15:Burhan Polat, Yaş: 71, Kabardey, Yukarıbeyçayır Köyü, 14.07.2017.
K. K. 16:Canset Demir, Yaş: 42, Kabardey, Karahalka Köyü, 15.07.2017.
K. K. 17:Casim Tetik, Yaş: 57, Kabardey, Yeniyaşsıpınar Köyü, 16.07.2017.
K. K. 18:Cengiz Vurdem, Yaş: 38, Kabardey, Karakuyu Köyü, 11.07.2017
K. K. 19:Cevdet Uğurtepe, Yaş: 57, Kabardey, Alamescit Köyü, 10.05.2018.
K. K. 20:Demir Özdemir, Yaş: 66, Kabardey, Yukarıborandere Köyü, 18.07.2017.
K. K. 21:Didem Yılmaz, Yaş: 35, Kabardey, Hilmiye Köyü, 07.07.2017.
K. K. 22:Duran Canbek, Yaş: 65, Kabardey, Büyükkabaktepe Köyü, 18.07.2017.
K. K. 23:Dursun Akkaya, Yaş: 87, Hatukoy, Tersakan Köyü, 03.07.2017.
K. K. 24:Ebru Demirkan, Yaş: 38, Kabardey, Kırkpınar Köyü, 28.06.2017.
K. K. 25:Eray Ergün, Yaş: 27, Hatukoy, Kaynar Köyü, 08.07.2017.
K. K. 26:Erdir Toktamış, Kabardey, Tahtaköprü Köyü, 23.08.2018.
K. K. 27:Erdoğan Şafak, Yaş: 64, Kabardey, Aşağıbeyçayır Köyü, 14.07.2017.
K. K. 28:Erol Canbulat, Yaş: 58, Hatukoy, Akören Köyü, 27.06.2017.

- K. K. 29:Fehmi Vatanandıran, Yaş: 76, Kabardey, Üçpınar Köyü, 14.07.2017.
K. K. 30:Ferit Altınışık, Yaş: 79, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 31:Feyzullah Çeçen, Yaş: 81, Çeçen, Aşağıborandere Köyü, 15.07.2017.
K. K. 32:Fikri Polat, Yaş: 69, Kabardey, Yukarıbeyçayır Köyü, 15.07.2017.
K. K. 33:Gülcihan Yılmaz, Yaş: 72, Abaza, Yukarıkızılçevlik Köyü, 12.07.2017.
K. K. 34:Günay Kurşun, Yaş: 57, Kabardey, Kırkpınar Köyü, 12.07.2017.
K. K. 35:Haydar Demir, Yaş: 55, Kabardey, Yukarıkızılçevlik Köyü, 15.07.2017.
K. K. 36:Haydar Kurşun, Yaş: 89, Kabardey, Tahtaköprü Köyü, 12.07.2017.
K. K. 37:Hayri Karaçay, Yaş: 72, Kabardey, Şerefiye Köyü, 04.07.2017.
K. K. 38:Hayri Şurdum, Yaş: 62, Kabardey, Aşağıkızılçevlik Köyü, 04.07.2017.
K. K. 39:İhsan Baykaldı, Yaş: 85, Kabardey, Karaboğaz Köyü, 10.07.2017.
K. K. 40:İkrami Şimşek, Yaş: 73, Kabardey, Karaboğaz Köyü, 01.07.2017.
K. K. 41:İlhami Şıklaroğlu, Yaş: 67, Kabardey, Aşağıborandere Köyü, 15.07.2017.
K. K. 42:İsmail Tokgöz, Yaş: 64, Kabardey, Taşoluk Köyü, 11.07.2017.
K. K. 43:Kasım Sönmez, Yaş: 73, Kabardey, Kılıçmehmet Köyü, 12.07.2017.
K. K. 44:Mahmut Özkurt, Yaş: 57, Abzeh, Devederesi Köyü, 24.06.2017.
K. K. 45:Mercan Ünal, Yaş: 69, Kabardey, Aşağıkaragöz Köyü, 29.06.2017.
K. K. 46:Muammer Taşar, Yaş: 67, Hatukoy, Akören Köyü, 18.07.2017.
K. K. 47:Muhittin Ünal, Yaş: 72, Abaza, Kazancık Köyü, 24.10.2018.
K. K. 48:Muhsin Atıcı, Yaş: 76, Kabardey, Yukarıkaragöz Köyü, 14.07.2017.
K. K. 49:Musa Aslan, Yaş: 63, Kabardey, Yukarıkaragöz Köyü, 14.07.2017.
K. K. 50:Musa Cetger, Yaş: 57, Abaza, Kazancık Köyü, 05.07.2017.
K. K. 51:Musa Taştan, Yaş: 20, Hatukoy, Malak Köyü, 02.07.2017.
K. K. 52:Mustafa Özdemir, Yaş: 68, Kabardey, Büyükgümüşgün Köyü, 04.07.2017.
K. K. 53:Mutlu Akkaya, Yaş: 42, Kabardey, Kaftangiyen Köyü, 21.10.2019.
K. K. 54:Muzaffer Kök, Yaş: 64, Abaza, Altıkese Köyü, 12.07.2017.
K. K. 55:Namık Kemal Şekercan, Yaş: 52, Kabardey, Eskiyaşıpınar Köyü, 04.07.2017.
K. K. 56:Necati Bostancı, Yaş: 85, 18.07.2017.
K. K. 57:Necati Karaduman, Yaş: 75, Kabardey, Yahyabey Köyü, 18.07.2017.
K. K. 58:Necati Tok, Yaş: 79, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 59:Neriman Kurşun, Yaş: 55, Kabardey, Tahtaköprü Köyü, 12.07.2017.
K. K. 60:Nihat Kızılkaya, Yaş: 60+, Kabardey, Aşağıkızılçevlik Köyü, 04.07.2017.
K. K. 61:Nusret Akay, Yaş: 68, Kabardey, Üçpınar Köyü, 11.07.2017.
K. K. 62:Nusret Bilge, Yaş: 47, Kabardey, Karahalka Köyü, 13.07.2017.

- K. K. 63:Saim Genel, Yaş: 64, Kabardey, Hilmiye Köyü, 13.10.2019.
K. K. 64:Saadettin Kuş, Yaş: 71, Kabardey, Yağlıpınar Köyü, 12.07.2017.
K. K. 65:Selahattin Doğan, Yaş: 83, Kabardey, Gebelek Köyü, 14.07.2017.
K. K. 66:Selahattin Torun, Yaş: 70, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 67:Selami Sungur, Yaş: 70, Kabardey, Kurbağalık Köyü, 15.07.2017.
K. K. 68:Semiha Tarkoy, Yaş: 52, Hatukoy, Kuşçular Köyü, 15.07.2017.
K. K. 69:Setenay Yağan, Yaş: 38, Kabardey, Aşağıkaragöz Köyü, 29.06.2017.
K. K. 70:Şahin Güngör, Yaş: 82, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 71:Şahin Peçenek, Yaş: 65, Kabardey, Aşağıkaragöz Köyü, 29.06.2017.
K. K. 72:Turhan Cankılıç, Yaş: 57, Hatukoy, Cinliören Köyü, 03.07.2017.
K. K. 73:Türkan Kutay, Yaş: 56, Kabardey, Yağlıpınar Köyü, 06.07.2017.
K. K. 74:Veysel Taşpınar, Yaş: 75, Hatukoy, Kaynar Köyü, 03.07.2017.
K. K. 75:Yılmaz Bedir, Yaş: 50, Abzeh, Kuşçular Köyü, 01.07.2017.
K. K. 76:Yunus Özdemir, Yaş: 67, Kabardey, Yukarıborandere Köyü, 18.07.2017.
K. K. 77:Zülbiye Doğan, Yaş: 52, Abaza, Bolatpınar Köyü (Adana), 11.07.2017.

